

Кривичноправна заштита стражарске, патролне или друге сличне службе

УДК: 344.135:355.511.612

Др Драган Јовашевић

Због значаја и улоге коју оружане снаге земље имају у остваривању уставом и законом утврђених надлежности посебно је важно њихово стално развијање и јачање, одржавање и унапређивање борбене готовости и спремности да се у што краћем року ефикасно супротставе сваком непријатељу. Стога је јасно зашто се војна служба, организациона структура, војни поредак и војна дисциплина морају одржавати, неговати, јачати и унапређивати. Због тога се, поред осталих мера, организују и обављају одређене специфичне војне службе, које омогућују правовремено, ефикасно и правилно поступање припадника оружаних снага. Међу тим специјалним и специфичним војним службама, којима се посвећује изузетна пажња, издвајају се стражарска и патролна служба, служба дежурног и друге сличне службе. Кршење правила поступања у оквиру наведених војних служби јесте војнодисциплински преступ, односно, у тежим случајевима, када су наступиле теже штетне последице за службу или је служба била теже угрожена, постоји кривично дело из чл. 209. Кривичног закона СР Југославије за које је предвиђена казна затвора у различитом временском трајању, зависно од облика испољавања тог кажњивог дела.

Увод

Заштита уставног уређења, независности, безбедности и суверенитета земље веома је важна функција оружаних снага. Зато свака држава развија и јача своје оружане снаге, и одржава и унапређује степен њихове борбене готовости и спремности да се у што краћем року ефикасно супротставе непријатељу. У оквиру тога, војна служба, организациона структура, војни поредак и војна дисциплина морају стално да се одржавају, негују, јачају и развијају. Између осталог, организују се и обављају одређене специфичне војне службе, које омогућавају правовремене и ефикасне поступке припадницима оружаних снага. Тим посебним, специјалним и специфичним војним службама посвећује се изузетна пажња, а начин, поступак и услови њиховог обављања се редовно, детаљно и прецизно регулишу бројним подзаконским актима.

У Војсци Југославије, као оружаног сили наше земље, поступање припадника тих служби регулисано је Правилном службе Војске Југославије и другим прописима. Свако кршење, непоштовање или неправовремено обављање службе и прописаних обавеза чине забрањено и кажњиво понашање, а најтежи и најопаснији облици таквог понашања јесу

кривична дела. Ако је реч о лакшим повредама тих правила, са мањим последицама, постоје војнодисциплински преступи.

Међу посебним, специфичним службама у оквиру Војске Југославије по значају, карактеру и природи издвајају се стражарска, патролна, служба дежурног и друге сличне службе. Законодавац је, због посебног значаја тих војних служби, предвидео појачану заштиту за сва лица која их обављају.

Појам кривичног дела из члана 209. Кривичног закона СР Југославије

У Кривичном закону СР Југославије, у 20. глави, у групи кривичних дела против Војске Југославије предвиђено је у чл. 209. кривично дело, под називом: „Поведа стражарске, патролне или друге сличне службе“, којим се пружа појачана кривичноправна заштита тих веома осетљивих и значајних служби и функција. То дело се састоји у поступању војног лица противно прописима о стражарској, патролној, служби дежурног или другој сличној служби, услед чега наступе теже штетне последице по службу или служба буде теже угрожена. Из тако одређеног појма кривичног дела произилази да је његов заштитни објект стражарска, патролна, служба дежурног или друга слична служба која има специјалан и специфичан задатак у оквиру оружаних снага наше земље. Из законског описа кривичног дела из чл. 209. КЗ СРЈ произилази да оно има основни и четири тежа, квалификована облика.

Обележја основног облика кривичног дела

Радња извршења тог кривичног дела састоји се у поступању противно прописима о обављању стражарске службе, патролне службе, службе дежурног или друге сличне службе. Пошто је реч о бланкетној диспозицији, то се кршење прописа мора утврђивати у сваком конкретном случају према правилима обављања односне војне службе.¹ У случају тог кривичног дела заправо је реч о последичној радњи извршења, односно истим законским изразом су означени и радња и последица кривичног дела. Радња је, тако, свако поступање противно прописима о обављању тих служби, а последица је неодвојива од предузете радње. Она се састоји у чињеници да је стражарска служба, а тиме и војна служба уопште, угрожена због тога што не функционише на прописани начин. Дакле, учинилац дела већ самим својим поступањем противно прописима о стражарској или сличној служби радњом остварује и последицу – угрожавање функционисања војне службе.² При томе је без значаја то на који је начин и којим средствима изведена повреда

¹ Љубиша Јовановић – Драган Јовашевић, *Кривично право II* (посебни део), Београд, 1995, стр. 94.

² Зоран Стојановић, *Кривични закон СР Југославије са коментаром*, Београд, 1995, стр. 211.

прописа о односној врсти војне службе. То могу бити различити поступци, чињења и нечињења (пропуштања).

Прописи којима се регулише стражарска служба одређени су у Правилу службе Војске Југославије. Према тим правилима, стражарску службу обавља стража којој је поверено да чува и сачува одређени објекат, материјална средства и људе. Стражарска служба се, на тај начин, изједначава с обављањем борбеног задатка било које врсте. Стражарска служба уређује се и другим подзаконским прописима: писаним наређењима и упутствима (посебне дужности стражара на стражарским местима одређује надлежни војни старешина). И прописи о обављању патролне службе садржани су у Правилу службе Војне полиције и Правилу службе Војске Југославије, али и у бројним другим подзаконским прописима. Правилу службе Војске Југославије уређена је и служба дежурног.

У правилима су предвиђене бројне различите врсте дежурстава, која су наведена у т. 195. Правила службе Војске Југославије. Тим правилом се уређују начин и поступак обављања и других важнијих служби које су по природи, карактеру и непосредним задацима сличне наведеним војним службама и пожарство, пријавна служба, чуварска служба и служба контролних органа.³ Тако се, према нашој судској пракси, поступањем које је противно правилима службе сматра: уживање алкохолних пића које доводи до онеспособљења или умањења способности за правилно обављање задатака,⁴ без оправданог разлога, смена страже на стражарском месту на свака четири сата, уместо на два сата, како је одређено;⁵ када се стражар не одазове позиву разводника страже да изађе на линију равнања да би га развео на одређено стражарско место;⁶ када се стражар с дозвољеног бављења изван састава страже не врати у њен састав,⁷ или ако стражар одбије наређење командира страже да се смени са стражарског места.⁸

Последица кривичног дела из чл. 209. КЗ СРЈ двојако је алтернативно одређена. Као резултат повреде прописа о обављању стражарске, патролне или сличне службе може доћи до тежег угрожавања службе или може да наступи тежа штетна последица па службу. То значи да се последица може појавити као повреда (тежа штетна последица), или као изазивање опасности (угрожавање службе). Када је наступила тежа штетна последица и када је служба теже угрожена реч је о фактичком питању које суд у сваком конкретном случају утврђује с обзиром на све субјективне и објективне околности извршеног дела и на његовог учиниоца.⁹

³ Коментар Кривичног закона СР Југославије у редакцији Николе Срзентића, Београд, 1995, стр. 700.

⁴ Пресуда Врховног војног суда II К 646/56 од 26. јула 1956. и II К 35/65 од 1. септембра 1965. године.

⁵ Пресуда Врховног војног суда II К 219/68 од 2. јула 1968. године.

⁶ Пресуда Врховног војног суда II К 562/68 од 3. фебруара 1969. године.

⁷ Пресуда Врховног војног суда II К 133/70 од 26. марта 1970. године.

⁸ Пресуда Врховног војног суда II К 299/71 од 9. септембра 1971. године.

⁹ Драган Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 1998, стр. 420.

Најчешће је последица тог кривичног дела следећа: напуштање састава страже или међусобна самовољна замена стражарске дужности између стражара; спавање на стражарском месту; непрописно заустављање лица која се приближавају објекту; неправилно поступање при разводу страже; неправилна употреба оружја на стражарском месту и остављање чуваног објекта необезбеђеним. За постојање кривичног дела потребно је у сваком конкретном случају утврдити да су наступили или теже угрожавање службе, или теже штетне последице по службу, јер би се, у противном, поступање војног лица квалификовало не као то кривично дело, већ као војнодисциплински преступ.

Извршилац кривичног дела повреде стражарске, патролне или друге сличне службе може да буде само војно лице које управо и обавља неку од наведених војних служби: стражар, дежурни, пожарни, итд. Дакле, својство учиниоца дела које обавља одређену посебно заштићену војну службу, и то управо у време предузимања радње извршења, обележје је бића тог кривичног дела.

У погледу виности, то се кривично дело може извршити с умишљањем или из нехата, иако су у пракси чешћи случајеви умишљајног предузимања радње кривичног дела. За утврђивање облика виности одлучујуће је значајно да ли је учинилац дела био свестан да предузима делатности које су у супротности са правилима службе или није. За умишљајно извршење основног облика кривичног дела прописана је казна затвора до једне године, а за нехатно извршење дела затвор до шест месеци. Но, учиниоцу дела из нехата, према чл. 238. КЗ СРЈ, уместо казне, може се изрећи дисциплинска казна, односно мера: 1) ако је дело добило особито лак вид (што значи да је извршено под особито олакшавајућим околностима), и 2) ако је то неопходно због интереса службе.

Тежи, квалификовани облици кривичног дела

Поред основног облика кривичног дела повреде стражарске, патролне или друге сличне службе, законом су предвиђена и четири тежа, квалификована облика за која је предвиђено поштрено кажњавање.

1. Први тежи облик тог кривичног дела постоји када војно лице не поступа по прописима о обављању стражарске, патролне, службе дежурног или друге сличне службе код складишта оружја, муниције или експлозивног материјала, или другог објекта посебног значаја. Ту је квалификаторна околност управо сама важност објекта заштите, односно важност службе везане за чување и очување таквог објекта. За постојање дела потребно је да учинилац зна, тј. да је свестан у време поступања противно прописима о обављању стражарске или друге сличне службе да је реч о објекту таквог значаја, о којем се говори и у закону. Тако се према схватању наше судске праксе као објекти

важног значаја не сматрају касарна, логор касарна и приручни магацин артифиције и муниције.¹⁰

Значајно је да ни у кривичноправној теорији, ни судској пракси нису изграђени прецизни критеријуми који би у сваком конкретном случају омогућавали брзо, лако и једноставно решење питања везаног за утврђивање важности објекта заштите у смислу правилног квалификовања тог облика кривичног дела. У вези с тим, постоје и мишљења¹¹ да то треба препустити старешинама јединица који би посебним упутствима одређивали значај чуваног објекта и обавештавали војна лица која обављају стражарску или другу сличну службу да је реч о објекту посебног значаја. Но, препустити да се тако важно питање решава само на основу упутства војног старешине не би у потпуности задовољило основну замисао законодавца, који је, на пример, одредио објекте и неким придао посебан значај према објективним и субјективним околностима.

За оцену важности објекта у смислу тог облика кривичног дела треба узети критеријум којим се управо послужио и сам законодавац, тј. да у сваком конкретном случају објекат у смислу става 2. чл. 209. КЗ СРЈ мора да буде складиште оружја, муниције или експлозивног материјала, или други објекат посебног значаја, што чини фактичко питање.¹²

Тај облик кривичног дела може да се изврши с умишљајем или из нехата. За умишљајно извршење дела законом је прописана казна затвора од три месеца до три године, а за нехатно извршење дела затвор до једне године. И учиниоцу тог нехатног дела може се изрећи, под условима утврђеним законом, уместо кривичне санкције војнодисциплинска казна, односно мера.

2. Други облик кривичног дела квалификован као тежа последица, предвиђен у ставу 3. чл. 209. КЗ СРЈ постоји када је услед предузете радње извршења – поступања противно правилима обављања стражарске или сличне службе – наступила тешка телесна повреда или имовинска штета великих размера, или друге тешке последице. За постојање тог кривичног дела потребно је да се испуни неколико кумулативно одређених услова: 1) да је учинилац предузео радњу извршења основног дела с умишљајем или из нехата; 2) да је тежа последица резултат нехата учиниоца (ако би тежа последица била обухваћена умишљајем учиниоца постојао би стицај основног дела из чл. 209. КЗ СРЈ и неког другог кривичног дела против живота и тела, односно против имовине), и 3) да између предузете радње извршења и теже последице која је наступила постоји узрочно-последична веза.

Наступање тешке телесне повреде процењује се према чл. 53. КЗ РС као теже угрожавање телесног интегритета или здравља. За квали-

¹⁰ Пресуде Врховног војног суда II К 594/60 од 16. децембра 1960, II К 214/68 од 13. јула 1968. и II К 455/73 од 17. октобра 1973. године.

¹¹ Коментар Кривичног закона, исто, стр. 701.

¹² Драган Јовашевић, *Лексикон...*, исто, стр. 420.

фикацију тог дела долазе у обзир сви видови тешке телесне повреде: обична тешка телесна повреда, особито тешка телесна повреда и тешка телесна повреда на мах. Имовинска штета великих размера јесте штета која у имовинском (новчаном) смислу према времену извршења кривичног дела прелази износ од 100.000 динара.¹³ Када су наступиле друге тешке последице фактичко је питање, које судско веће решава у сваком конкретном случају на основу свих објективних и субјективних околности учињеног дела и личности учиниоца.

У погледу виности, то кривично дело може да буде изведено с умишљајем или их нехата, с тим што је тежа последица увек резултат нехата учиниоца. За умишљајно извршење дела прописана је казна затвора од шест месеци до пет година, а за нехатно извршење дела затвор до три године. У кривичноправној теорији често је питање да ли је учинилац тог дела био у стварној заблуди у погледу дозвољености дела из којег је произишла тежа последица. Наиме, то су случајеви када је стражар, према конкретној ситуацији, оправдано сматрао да постоје сви услови за употребу оружја према правилима службе. Питање се своди на утврђивање да ли су у конкретном случају испуњени услови за постојање стварне заблуде из чл. 16. КЗ СРЈ (при чијем постојању стварна заблуда у ширем или уже смислу искључује умишљај учиниоца, а оправдана заблуда или заблуда услед оправданих, извињавајућих разлога искључује и нехат учиниоца). Одговор на то питање зависи првенствено од околности у којима је дело извршено, а оне могу да указују на то да је учинилац дела основано могао да сматра да је његово дело дозвољено. Слична је ситуација и у случају да су наступиле теже последице када се такође посматра да ли је учинилац био у отклоњивој или неотклоњивој стварној заблуди.¹⁴

3. Трећи квалификовани облик тог кривичног дела предвиђен у чл. 209. ст. 4. КЗ СРЈ постоји ако је услед предузете радње извршења основног дела наступила смрт неког лица из нехата. Основно дело може да буде предузето с умишљајем или из нехата, док нехатна смртна последица мора да буде у узрочно-последичној вези с предузетом радњом извршења. Ако је смрт резултат умишљаја учиниоца, нема тог дела, већ постоји стицај кривичног дела из чл. 209. КЗ СРЈ и убиства предвиђеног републичким кривичним законом. За умишљајно извршење кривичног дела прописана је казна затвора од једне до десет година, а за нехатно дело затвор до пет година.

4. Четврти квалификовани облик тог кривичног дела није предвиђен одредбом чл. 209. КЗ СРЈ, већ је обухваћен општом одредбом чл. 226. истог закона. То дело постоји у случају извршења било којег облика кривичног дела повреде стражарске, патролне или друге сличне службе за време ратног стања или у условима непосредне ратне опасности. Реч

¹³ Закључак бр. 4/1994 са саветовања кривичних одељења Савезног суда, Врховног војног суда и врховних судова република из 1994. године.

¹⁴ Коментар Кривичног закона, исто, стр. 702.

је, дакле, о кривичном делу квалификованом нарочитом околношћу, а то је време предузимања радње извршења. За основно дело извршено у време ратног стања или у условима непосредне ратне опасности прописана је казна затвора од једне до десет година, док је за квалификоване облике дела прописана казна затвора најмање три године, односно ако су наступиле тешке последице казна је затвор најмање пет година, или затвор од 20 година.

Кривично дело повреде стражарске, патролне или друге сличне службе у реформи кривичног законодавства СР Југославије

Последњих година у нашој земљи се приступило темељитој реформи материјалног и процесног права на новим основама. У јуну 1998. радна група за израду кривичног законика Савезне владе утврдила је нацрт тог законског текста којим се на јединствен начин уређује комплетна материја кривичног права.

У Нацрту кривичног законика, у 35. глави, садржана су кривична дела против одбране СР Југославије и Војске Југославије. У оквиру те групе кривичних дела, у чл. 428, предвиђено је кривично дело под називом: „повреда посебне војне службе“. То је термилошки измењено кривично дело које је сада предвиђено у чл. 209. КЗ СР Југославије. То дело према новом законском решењу чини војно лице које поступи противно прописима о стражарској, патролној, дежурној, чуварској или другој сличној служби услед чега наступе теже штетне последице за службу или служба буде теже угрожена. Дакле, том законском одредбом даје се појачана кривичноправна заштита „посебним војним службама“, од којих су таксативно наведене: стражарска, патролна, дежурна, чуварска и сличне службе. За основно дело прописана је казна затвора до две године (дакле строжа казна него до сада). У нацрту закона постоје сва четири квалификована облика тог кривичног дела у термилошки неизмењеним описима, с тим што је предвиђено строже кажњавање, и то: 1) за први тежи облик прописана је казна затвора од три месеца до три године; 2) за други тежи облик прописана је казна затвора од једне до осам година; 3) за трећи тежи облик прописана је казна затвора од две до дванаест година, и 4) у чл. 439. у Нацрту је предвиђено пооштрено кажњавање у случају извршења кривичног дела у време ратног стања или у условима непосредне ратне опасности. За нехатно извршење било којег облика тог кривичног дела, поред казне затвора у различитом распону, прописана је и новчана казна.

Очигледно је да је законодавац узео у обзир потребу за појачаном кривичноправном заштитом предвиђајући пооштрено кажњавање војног лица за повреду или угрожавање посебних војних дужности. При

томе је термиолошки прецизније одређено шта се све сматра посебним војним службама које имају посебан значај за правовремено и ефикасно функционисање оружаних снага (појединих делова и у целини) при реализацији њихове Уставом и законима одређене улоге.

Сигурно је да кажњавање и репресија уопште нису и не могу да буду једини пут и начин да се смањи или искорени број наведених и сличних кривичних дела којима се угрожавају ефикасно деловање и улога оружаних снага. Томе значајно могу да допринесу превентивне мере општег и специјалног карактера, уз образовно-васпитни рад, и подизање општег нивоа информисаности. Тек синхронизованим деловањем превентивних и репресивних мера може да се постигне ефикасна и правовремена заштита тих посебно осетљивих, специфичних војних служби.